

SLAVŲ FOLKLORAS: Tekstų rinkinys, parengė ir tekstus išvertė Bronislava Kerbelytė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012. – 488 p.

Bronislava Kerbelytė yra viena geriausių slavų folkloro žinovų ir tyrinėtojų Lietuvoje. Per keletą dešimtmečių folkloristė paskelbė daug straipsnių, kuriuose nagrinėjami ir interpretuojami ne vien lietuvių tautosakos kūriniai. Folkloro kilmės ir sėmantikos tyrimams mokslininkė pasitelkė ir kitų tautų, ypač slavų, tekstus. Sukaupta patirtimi ji dalijosi ne tik su kitais mokslininkais – daugiau nei dešimt metų Vytauto Didžiojo universitete etnologija besidomintiems studentams profesorė dėstė įvairius folkloro kursus, tarp jų – ir slavų tautosakos. Dirbdama universitete ji pastebėjo, kad labai mažėja studentų, gebančių suprasti rusiškus – o ką jau kalbėti apie kitomis kalbomis parašytus – tekstus.

Tačiau slavų folkloro tekstų reikia ne tik studentams, bet ir mokslo žmonėms – lietuvių folkloristams ir etnologams slavų mitologijos, tautosakos ir etnologijos šaltiniai yra būtini lyginamiesiems tyrimams. Mokslininkai, ypač jaunieji, kartais ieško ir randa sąsajų su tolimiausių kraštų tradicijomis bei papročiais, bet nepastebi ir neatkreipia dėmesio į aiškias gretimų kraštų analogijas. Todėl labai smagu, kad mus pasiekė B. Kerbelytės parengtas slavų tautų folkloro tekstų rinkinys. Jis tikrai bus labai pravartus visiems besidomintiems mitologija, folkloru, tradicijomis, papročiais, tiriantiems ankstesnių kartų gyve-

nimo būdą, pasaulėžiūrą ir pasaulėjautą, mėginantiems išgildinti mūsų papročių kilmės klausimus ar besigilinantiesiems į folkloro tekstuose užkoduotas prasmes.

Tai pirmoji Lietuvoje tokios apimties chrestomatinė mokymo priemonė, kurioje skelbiama beveik aštuoni šimtai ne tik artimiausių mūsų kaimynų – rytų ir vakarų slavų, bet ir Balkanuose gyvenančių pietų slavų tautų įvairių folkloro žanrų kūrinių (dainų, giesmių, sakmių, pasakų, trumpųjų pasakymų). Rytų, vakarų ir viena dalis pietų slavų tekstų versta iš originalų, kita dalis – iš mokslinių vertimų į rusų ir anglų kalbas. Profesionalo atlikta folkloro tekstų atranka yra tikrai vertinga, nes ir skaitmenizuotame internetiniame pasaulyje ne visi autentiški šaltiniai yra prieinami tyrėjams, dar sunkiau virtualioje erdvėje greitai susirasti reikiamus tekstus. Aišku, atrinkdama tekstus parengėja pirmenybę teikė lietuvių kaimynų – rusų, baltarusių, lenkų, taip pat Lietuvoje gyvenančių sentikių – kūriniams, ypač turintiems analogijų su archajiška lietuvių tautosaka. Išsamiau supažindinama ir su savitais slavų folkloro reiškiniais – rusų ir pietų slavų mitologiniu ir istoriniu epais, kurių lietuvių tradicijoje užfiksuotų neturime.

Rinkinio pradžioje yra trumpai pristatomos slavų tautos, supažindinama su jų gyvenimo sąlygomis, istorija, išpažįstama religija, nes visi šie skirtumai lėmė ir folkloro savitumą: net ir analogiški papročiai skirtinguose kraštuose atliekami ne tuo pačiu metu, per kitas kalendorines šventes. Laikui bėgant atsirado ir folkloro žan-

rų sistemos skirtumų: vienuose kraštuose kai kurie žanrai buvo užmiršti arba pakeisti kitais, panašūs naratyvai atsidūrė skirtingų žanrų kūriniuose, skiriasi net ir kiekvienoje tautoje užfiksuotų žanrų ar atskirų kūrinių siužetų populiarumas. Leidinyje trumpai aprašomi ir pagrindiniai šaltiniai, supažindinama su slavų tautosakos (daugiausia rusų) rinkimo ir skelbimo situacija.

Toliau leidinyje publikuojami susisteminti ir suskirstyti į grupes tautosakos tekstai ir papročių aprašymai. Apeiginės dainos bei kiti kūriniai grupuojami į skyrius ir poskyrius pagal apeigas. Vertinga ir glaustai kiekviename skyriuje ir poskyryje pateikiama informacija; B. Kerbelytė apibūdina atitinkamas įvairių slavų tautų apeigas, papročius ir tikėjimus, todėl galime matyti visuminį apeigos – veiksmo ir žodžio – vaizdą, suprasti, kokiais tikslais buvo atliekamos šios apeigos, kokius jausmus sukeldavo bendruomenei ir konkrečiam žmogui skirtingais laikotarpiais atliekami kūriniai.

„Švenčių ir darbų metinio ciklo folkloro“ skyriuje publikuojama per kalendorines šventes ir pradedant bei baigiant svarbiausius ūkio darbus atliekama tautosaka. Įvairių slavų tautų papročiai, kalendorinė poezija parodo ir nevienodomis gamtinėmis sąlygomis gyvenusių tautų gyvensenos ir pagrindinių verslų skirtumus: pietų slavų tautos augino vynuoges ir avis, Europos šiaurėje gyvenantys slavai – javus ir stambiusius raguočius.

Žmogaus, šeimos, visos kaimo bendruomenės svarbiausi įvykiai atspindi ir gimtųjų, vaikų, vestuvių, laidotuvių papročiuose ir juos lydinčiuose tautosakos kūriniuose. Jie skelbiami skyriuje „Žmogaus gyvenimo švenčių folkloras“.

Su apeigomis nesusiję kūriniai grupuojami pagal žanrus, pastarieji taip pat trumpai apibūdinami nusakant kiekvieno tautosakos žanro atlikimo kontekstą. Valstiečių

neapeiginė lyrika dažniausiai grupuojama pagal kūrinių tematiką, o kitų socialinių grupių dainos – pagal žmonių profesiją ar bendrą likimą. Taip savo medžiagą grupuoja ir B. Kerbelytė; skyriuje „Žmogaus problemos su apeigomis nesusijusioje lyrikoje“ rasime poskyrius, kuriuose sudėtos dainos apie meilę, šeimos gyvenimą ir kitų socialinių grupių – kareivių, kazokų, vežėjų, plėšikų, kalinių – dainos.

„Epinių giesmių“ skyriuje pristatomos rytų ir pietų slavų mitologinės, taip pat istorinės giesmės, kurių siužetų atspindžių randame tik kituose lietuvių folkloro žanruose: sakmėse, pasakose ir baladėse. Rusų bylinose ne kartą minimi lietuviai ir Lietuva. Pasididžiuodami galime matyti, kad nors rusams ir buvome priešai, tačiau bylinose apie mus jie atsiliepia kaip apie narsius karius.

Tolesniuose skyriuose pristatomos rusų ir pietų slavų istorinės dainos, baladės ir ukrainiečių dūmos.

Mažiau vietos leidinyje skirta slavų sakytinei tautosakai – to padaryti paprasčiausiai neleido knygos apimtis, todėl jos rengėjai teko daryti ir pristatomų žanrų atranką. Daugiau publikuojama sakmių, pasakų (daugiausia stebuklinių ir pasakų apie gyvūnus) ir magiškų tekstų (linkėjimų, priesaikų, prakeiksmų, maldų, užkalbėjimų). Skyrelyje „Posakiai. Patarlės“ pateikiami trumpieji pasakymai kai kuriais temomis, pavyzdžiui, mums aktualūs ir įdomūs posakiai apie lietuvius ir Lietuvą bei patarlės ir frazeologizmai, kuriuose randame papročių, mitologijos ir tikėjimų atspindžius.

Glaustai pristačius *Slavų folkloro* turinį, reikėtų pasidžiaugti ir labai geru vertimu. Eiliuoti tekstai – o jų rinktinėje yra apie keturis šimtus – išversti tikrai profesionaliai. B. Kerbelytė čia atskleidžia ir neabejotinai savo poetinius gabumus: jinai ne tik tiksliai

išvertė kūrinį turinį, bet ir puikiai perteikė daugumos jų rimą ir ritmą.

Prie išverstų tekstų yra ir nuorodos, todėl pagal jas pridėtame folkloro tekstų šaltinių ir literatūros sąrašė galima susirasti atitinkamus leidinius ir pačius publikuojamų tekstų originalus. Tyrinėtojams apskritai yra svarbi ir leidinyje pateikta beveik pusantro šimto šaltinių ir literatūros bibliografija.

Tikėsimės, kad seniai laukta knyga ne tik padės, bet ir paskatins mokslininkus atlikti dar daugiau lyginamųjų tyrimų, dar geriau išsiaiškinti ir interpretuoti ne vieną problemą kokios nors apeigos ar papročio kilmės ar prasmės klausimą. O gal šis leidinys paskatins ir kitų tautų kalbas mokančius tyrinėtojus išleisti panašius, pavyzdžiui, mums aktualiausių latvių, germanų ar finougrių, įvairių folkloro žanrų tekstų rinkinius?

Laima Anglickienė

Jonas Vaiškūnas. SKAITANT DANGAUS ŽENKLUS: LIETUVIŠKO ZODIAKO PĖDSAKAIS, Vilnius: Dominicus Lituanus, 2012. – 180 p.

Jonas Vaiškūnas – vienas žymiausių Lietuvos etnoastronomų, tai yra tradicinės (liaudies) astronomijos tyrinėtojų. Priminsiu, jog etnoastronomija tiria ne pačius dangaus kūnus (planetas, žvaigždes, žvaigždynus...), bet žinias apie juos ir jų sampratą tradiciniame pasaulėvaizdyje, o duomenis ima ne iš observatorių, bet iš senųjų istorinių religijos ir mitologijos šaltinių, pastarųjų šimtmečių tautosakos, etnografinių papročių aprašymų ir t. t. Tačiau kadangi tiria būtent dangaus šviesulių sampratą bei įvaizdžius, tai ir šiuolaikinės astronomijos mokslo žinios apie juos, fizines jų ypaty-

bes, judėjimo dėsningumus ir etnoastronomui didžiai naudingos. O Jonas Vaiškūnas pagal išsilavinimą ir yra astronomas, baigęs Vilniaus universiteto Fizikos fakultetą. Taigi jis tradicinius vaizdinius ir tikėjimus apie dangaus šviesulius gali matyti iš objektyvios dangaus kūnų mechanikos perspektyvos ir mus pasiekusiose senosios tradicijos nuotrupose įžvelgti atitinkamus, tūlam dažnai nė nenumanomas, ryšius.

Anotuojamoji knyga nėra skirta etnoastronomijai apskritai, o būtent Zodiako sampratai, o ypač – lietuviškų tradicinių žvaigždynų bei Zodiaką atitinkančios jų sistemos rekonstrukcijai. Bent jau taip šios knygos esmę ir paskirtį suprantu aš, Jono bičiulis ir kolega – senojo baltų mitinio pasaulėvaizdžio tyrinėtojas. Nors knygos turinys ir kai kurie jos skyriai verčia įtarti autorių turėjus ir kitų ketinimų.

Knygą sudaro penkios dalys, savo ruožtu suskaidytos į skyrius: I. Žemės ir dangaus ženklai; II. Zodiako ištakos; III. Lietuvių Zodiako pėdsakai; IV. Zodiakas ant senovinio kaušo; V. Sielos atspindžiai danguje.

Jau iš turinio gana aišku, apie ką kur kalbama. Pirmoji dalis – trumpas ir grakštus etnoastronomijos, kaip tyrimų objekto ir metodo, pristatymas. Antroji dalis – ne mažiau trumpas ir grakštus Zodiako sampratos aiškinimas. O štai trečioji ir ketvirtoji dalys sudaro pačią knygos esmę. Trečiojoje apželgiamos lietuvių Zodiako užuominos senuosiuose istoriniuose šaltiniuose, tautosakoje ir papročiuose. Bent kiek susipažinęs su lietuvių mitologija skaitytojas jau iš turinio nesunkiai numanys Malalos kronikos intarpo kalvį Teliavelį, nukalusį ir įmetusį dangun saulę, Jeronimo Prahieško „milžinišką kūjį“, kuriuo Zodiako ženklai (taip!) išlaisvinę įkalintą Saulę, „aukso žiedą“ ar „kupką“ kalančius kalvelius Kalėdų dainose ir t. t. O ko nenumanys – sužinos pasiskaitęs. Pažadu